

INSPIRACJE W ZAKRESIE GATUNKÓW TEKSTÓW I TREŚCI NAUCZANIA

*Anna Dunin-Dudkowska**

 <https://orcid.org/0000-0003-2102-7117>

REPORTAŻ JAKO GATUNEK WYPOWIEDZI W GLOTTODYDAKTYCE (NA PRZYKŁADZIE REPORTAŻY RYSZARDA KAPUŚCIŃSKIEGO)

Streszczenie. Celem artykułu jest pokazanie reportażu jako gatunku wypowiedzi stosowanego w glottodydaktyce polonistycznej w celu kształtowania kompetencji genologicznej. Autorka przyjmuje, że gatunek ten dla celów nauczania języka polskiego jako obcego, obok zrealizowania głównych intencji pragmatycznych, służy także kształceniu lub ewaluacji umiejętności językowych oraz nabywaniu kompetencji interkulturowych. Do opisu gatunku wykorzystana zostanie koncepcja wzorca gatunkowego Marii Wojtak, obejmującego aspekty: strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i stylistyczny, realizowanego w postaci kanonicznej, wariantów alternacyjnych lub adaptacyjnych. Reportaż jawi się jako gatunek o strukturze wykazującej osłabioną szablonowość i bardzo różnorodnej tematyce. Intencją reportaży jest wszechstronne i sugestywne przedstawienie faktów, których tematyka obejmuje szerokie spektrum wydarzeń z życia społecznego, politycznego, kulturalnego. Wypowiedzi reportażowe cechuje obiektywizm, obrazowość, emocjonalność i wielostylowość. Przedstawione są różne punkty widzenia; wyraźna jest także osobowość autora. W artykule zostały także przedstawione przykłady wypowiedzi reportażowych, pochodzące ze zbiorów reportaży Ryszarda Kapuścińskiego, a także praktyczne wskazówki do wykorzystania na zajęciach języka polskiego jako obcego.

Słowa kluczowe: reportaż, glottodydaktyka polonistyczna, gatunek wypowiedzi, wzorzec gatunkowy, aspekty wzorca

* anna.dunin-dudkowska@mail.umcs.pl, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców, 20-038 Lublin, ul. Weteranów 18.

REPORTAGE AS A GENRE OF SPEECH IN TEACHING POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE (AS ILLUSTRATED BY THE WORKS OF RYSZARD KAPUŚCIŃSKI)

Abstract: The aim of the article is to show reportage as a genre of speech to be used in teaching Polish as a foreign language in the context of genre studies. The author assumes that reportage used in teaching Polish to foreigners, besides the realization of the main illocutions of the genre, contributes to the development or evaluation of learner's language skills and acquisition of intercultural competence. The genre will be described using the concept of genre pattern by Maria Wojtak, including structural, pragmatic, cognitive and stylistic aspects, accomplished in the canon form, alternative versions or adaptive variants. Reportage turns out to be a genre with a structure showing a weakened conventionality and highly diversified themes. The intention of reportage authors is a comprehensive and suggestive presentation of facts, and their themes include a wide scope of events from social, political and cultural life. The texts are objective, imaginative, emotional and multi-styled. The sender shows different points of view but also his own personality. The article presents examples of reportage, coming from collections by Ryszard Kapuściński, as well as practical guidelines helpful in teaching Polish as a foreign language.

Keywords: reportage, teaching Polish as a foreign language, speech genre, genre pattern, aspects of the genre pattern

1. WPROWADZENIE

Kształcenie kompetencji genologicznej cudzoziemców poznających język polski jako obcy jest ważnym elementem programu nauczania, szczególnie na kursach w grupach humanistycznych, wśród studentów polonistik zagranicznych i w szkołach polonijnych. *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2* pod. red. I. Janowskiej i in. przewidują m.in. wprowadzanie różnych gatunków wypowiedzi, typowych dla polszczyzny, na poszczególnych poziomach kompetencji językowej. Gatunek wypowiedzi, zgodnie z definicją Stanisława Gajdy, rozumiany jest tu jako „kulturowo i historycznie ukształtowany oraz ujęty w społeczne konwencje sposób językowego komunikowania się; wzorzec organizacji tekstu” (Gajda 2001, s. 255–256). Gatunki są zatem wytworami kultury, odzwierciedlającymi zbiorowe doświadczenia społeczności, które je wytworzyły. Nauczanie języka polskiego jako obcego to także nauczanie określonych wypowiedzi gatunkowych, typowych dla rodzimych użytkowników polszczyzny.

Do repertuaru gatunków mówionych wymaganych do przyswojenia przez uczących się Poziomie C2 należy włączyć relację, opowiadanie, opinię z uzasadnieniem, a do wypowiedzi pisemnych: reportaże i felietony¹. Reportaże, będący gatunkiem z pogranicza publicystyki i literatury pięknej, stają się zatem gatunkiem mającym zastosowanie w glottodydaktyce. Autorka przyjmuje, że reportaże dla

¹ Por. m.in. prace Anny Dunin-Dudkowskiej na temat recenzji, felietonu, życzeń, pozdrowień, gratulacji, listu motywacyjnego (Dunin-Dudkowska 2018, 2019, 2020, 2021a, 2021b, 2021c).

celów nauczania języka polskiego jako obcego będzie różnił się od klasycznych realizacji gatunku, gdyż jego zadaniem jest również kształcenie językowe i kulturowe bądź ewaluacja nabytych umiejętności językowych². Do opisu tego wariantu gatunku wykorzystana zostanie koncepcja wzorca gatunkowego Marii Wojtak, obejmującego aspekty: strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i stylistyczny, realizowanego w postaci kanonicznej, wariantów alternacyjnych lub adaptacyjnych (Wojtak 2004, 2019). Zostaną także przedstawione przykłady tekstów i praktyczne wskazówki do kształcenia kompetencji genologicznej cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego.

2. DEFINICJE REPORTAŻU W SŁOWNIKACH I PORADNIKACH SZKOLNYCH³

Reportaż to dziś jeden z najbardziej prestiżowych gatunków dziennikarskich (Będkowska 2014). Jednakże w słownikach języka polskiego znajdziemy nader skromne definicje tego coraz bardziej popularnego gatunku wypowiedzi.

Słownik języka polskiego PWN (SJP) pod red. M. Szymczaka definiuje reportaż jako „gatunek prozy publicystycznej, żywy opis wydarzeń i faktów, znanych autorowi z bezpośredniej obserwacji” i na podstawie tematyki wypowiedzi wyróżnia reportaż społeczny, obyczajowy, podróżniczy, polityczny, wojenny. Wspomniany jest także reportaż dźwiękowy i filmowy oraz literacki, objaśniany jako „reportaż zbeletryzowany, łączący materiał autentyczny z fikcją fabularną” (SJP: t. III, s. 44).

Wielki słownik języka polskiego (WSJP) pod red. P. Źmigrodzkiego określa ten gatunek jako „utwór publicystyczny w formie artykułu, programu telewizyjnego, audycji czy cyklu fotografii, który przedstawia znane jego autorowi z doświadczenia sytuacje i ich uczestników” (<https://wsjp.pl/haslo/podglad/1851/reportaz#chronologizacja> [11.12.2022]).

Inny słownik języka polskiego (ISJP) pod red. M. Bańki (2000) mówi, że „to zapis jakichś faktów politycznych, społecznych lub kulturalnych, oparty na autentycznym materiale i zwykle opatrzone komentarzem autorskim.” Wspomniany jest też reportaż telewizyjny i teatralny (ISJP 2000, s. 435).

Słownik współczesnego języka polskiego (SWJP) pod red. B. Dunaja uznaje reportaż za „sprawozdanie publicystyczne, oparte na zebranych bezpośrednio autentycznych materiałach, czerpanych z najrozmaitszych dziedzin życia, uzupełnione

² Na temat wartości i wykorzystania reportażu w glottodydaktyce polonistycznej jako nośnika wartości kulturowych por. K. Frukacz, 2018, *Reportaż literacki w glottodydaktyce polonistycznej – prolegomena*, „Kwartalnik Polonicum”, 28/29. Autorka podaje też przykłady pomocy i inicjatyw dydaktycznych z wykorzystaniem tekstów reportażyowych.

³ Większość pomocy glottodydaktycznych zawierających przykłady reportażu koncentruje się na kształceniu kompetencji językowych, kulturowych i socjokulturowych.

komentarzem”. Jako odmiany gatunkowe wymieniony jest reportaż z podróży, filmowy i zbeletryzowany (SWJP 1996, s. 943).

Definicje słownikowe uznają reportaż za gatunek publicystyczny, podkreślając bezpośrednio uczestnictwo autora w opisywanych wydarzeniach; SJP wyróżnia też reportaż literacki, ISJP – teatralny i telewizyjny, SWJP – reportaż z podróży i zbeletryzowany, tj. łączący materiał autentyczny z fikcją literacką. Konsekwencją określenia przynależności reportażu do tych kategorii rodzajowych jest użycie odpowiednich środków językowych (aspekt językowy/stylistyczny)⁴. Nie znajdujemy w tych opisach informacji na temat struktury wypowiedzi, dowiadujemy się zaś, że wypowiedź może mieć formę sprawozdania, opisu lub artykułu, może występować w formie drukowanej, dźwiękowej czy filmowej, jako program telewizyjny czy cykl fotografii, co implikuje występowanie wzorca głównie w wariantach adaptacyjnych. Z haseł słownikowych wynika, że to gatunek pograniczny, poznajemy też jego genry pokrewne. Jak wynika z wymienionych odmian, tematyka wypowiedzi jest bardzo szeroka i obejmuje kwestie społeczne, obyczajowe, podróżnicze, polityczne, wojenne.

Nieco obszerniejsze definicje reportażu znajdziemy w poradnikach szkolnych. Michał Kuziak i Sławomir Rzepczyński w książce *Jak pisać?* także podkreślają bezpośrednio uczestnictwo autora w wydarzeniach lub poznanie wydarzeń z relacji bezpośredniego uczestnika. Zauważają, że reportaż, „będąc swoistym ‘raportem’ z wydarzeń, zbliża się w swej formie do sprawozdania, a zarazem wykazuje związki z formami prozy artystycznej” (Kuziak, Rzepczyński 2005, s. 147). Struktura gatunku obejmuje elementy opisu i opowiadania, monologi i dialogi. Tematyka wypowiedzi dotyczy ważnych, charakterystycznych lub nawet bulwersujących w opinii autora wydarzeń. Typowe jest pokazanie różnych ujęć opisywanego zdarzenia, pokazujących jego źródła, skutki i opinie na jego temat. Badacze wskazują na brak ustalonej kompozycji wypowiedzi i podporządkowanie jej intencji autora. Reportaż cechuje obiektywizm, przedstawiane są przede wszystkim fakty; jeśli pojawi się w nim komentarz autorski, to jest on drugoplanowy i szczątkowy, jako że czytelnik sam powinien wyrobić sobie opinię na temat opisywanych zdarzeń. Priorytet faktów, przedstawianych z różnych perspektyw, skutkuje wiarygodnością wypowiedzi, a przedstawione informacje są weryfikowalne. Dlatego też za jedną z głównych cech reportażu uważa się autentyczność i prawdziwość, wynikające ze stosowania przez autora elementów sprawozdania, fragmentów dokumentów, wypowiedzi świadków, relację z gromadzenia materiałów. Wiarygodność wzmocniają nazwy miejsc, dane osobowe bohaterów (często zmienione), dane statystyczne, daty i godziny wydarzeń. Jest to gatunek wypowiedzi zdobywający coraz większą popularność, również w mediach, a w formie multimodalnej także jako fotoreportaż. Do najwybitniejszych

⁴ Publicystyczność reportażu przejawia się w jego tematyce i/lub pragmatyce, zaś literackość – w sferze stylistycznej (por. Rejter 2000, s. 28).

reportażystów Kuziak i Rzepczyński zaliczają m.in. Ksawerego Pruszyńskiego, Melchiora Wańkowicza, Arkadego Fiedlera, Krzysztofa Kąkolewskiego, Ryszarda Kapuścińskiego (147–148). Obserwuje się dużą ekspansję tego gatunku, polegającą na jego przenikaniu do innych genrów współczesnego piśmiennictwa, dzięki czemu powstają wypowiedzi plasujące się na pograniczu literatury pięknej i publicystyki, np. *Medaliony Marii Dąbrowskiej czy Pożegnanie z Marią* Tadeusza Borowskiego (Kuziak, Rzepczyński 2005, s. 150).

Podobną definicję i cechy charakterystyczną reportażu znajdziemy w opracowaniu Beaty Surdej i Aleksandra Surdeja *Język polski. Ćwiczenia redakcyjne (gimnazjum 1–3)*. Ponadto, autorzy zwracają uwagę na obecność śródtytułów (obok tytułu), możliwość wzbogacania wypowiedzi lidem (w formie streszczenia tekstu, podania informacji w telegraficznym skrócie, wypowiedzi ekspertów i krótkiej prezentacji bohatera). Przedstawiony jest podział reportażu w względu na miejsce ich publikacji (prasowy, radiowy i telewizyjny) oraz na tematykę: sportowy, podróżniczy, naukowy, muzyczny, sądowy, polityczny, społeczny (Surdej, Surdej 2008, s. 142).

Iwona i Lech Cieślakowie, autorzy szkolnego poradnika *Egzamin gimnazjalny. Jak to napisać*, do wyżej wymienionych wykładników gatunku dodają, że zadaniem autora reportażu jest „obserwowanie, zapisywanie, rejestrowanie”. Nie tylko śledzi on bieg wydarzeń, ale wyraża także ich własną ocenę. Autorzy poradnika podkreślają, że reportaż nie jest li tylko relacją z wydarzeń; ważna jest dla niego myśl nadrzędna, problem i bohater (Cieślak, Cieślak 2005, s. 90).

3. REPORTAŻ PUBLICYSTYCZNY W UJĘCIU WZORCA GATUNKOWEGO

Analizując reportaż publicystyczny, Maria Wojtak zauważa niezmiernie bogatą i różnorodną mozaikę wyznaczników gatunkowych. Zadaniem reportażysty jest respektowanie faktów, a w konsekwencji dopasowanie kształtu do rzeczywistości (Wojtak 2004, s. 272). W zależności od charakteru wydarzeń i celu wypowiedzi powstają wypowiedzi fabularne (wypadki układające się w historię) lub problemowe (dziennikarz podejmuje interwencję). W aspekcie kompozycyjnym badaczka wyróżnia następujące elementy reportażu fabularnego:

- wstęp (wprowadzenie w temat i przedstawienie bohaterów),
- zawiązanie akcji (konfliktu),
- rozwiązywanie konfliktu,
- zakończenie (zawierające własne uwagi i spostrzeżenia).

Odmiana reportażu problemowego wykazuje nieco inny układ części składowych:

- refleksje autora i zarys problemu,
- przedstawienie punktu widzenia bohatera/ bohaterów,
- rozwiązanie problemu (ewentualnie seria pytań do czytelnika).

Przywoływani przez M. Wojtak badacze w aspekcie stylistycznym reportażu wymieniają dokumentaryzm (obiektywność) przekazu, emocjonalność i obrazowość (Wolny 1991, s. 144), osobowość autora, treść i sposób ujęcia (Jedliński 1984, s. 126). Wypowiedzi cechuje wielostylowość, obejmująca elementy stylu potocznego, artystycznego, publicystycznego i naukowego⁵. Mówi się o spotkaniu się form potocznych z oficjalnymi, zarówno w kontekście leksyki i konstrukcji składniowych, jak i sposobie ich rozmieszczenia w tekście (w narracji lub w dialogach) (Litwin 1995, s. 193–194).

Maria Wojtak analizuje losowo wybrane reportaże problemowe (publicystyczne) w ramach autorskiej koncepcji wzorca gatunkowego, obejmującego aspekt strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i stylistyczny wypowiedzi. Polimorficzność poszczególnych elementów powyższych aspektów skutkuje wykształceniem się wzorca kanonicznego gatunku (zawierającego podstawowe wykładniki i decydującego o jego tożsamości gatunkowej), jego wzorców alternacyjnych (zawierających modyfikacje jakościowe i/lub ilościowe jego aspektów) i adaptacyjnych (sytuujące się na granicy reportażu i innych gatunków). Badaczka postrzega analizowane wypowiedzi jako głównie adaptacyjne warianty wzorca gatunkowego. Adaptacje globalne powstają w wyniku zapożyczeń elementów z gatunków pokrewnych: artykułu i wiadomości; powstają także przykłady nawiązań do różnych gatunków niepublicystycznych. Zapożyczenia mają wpływ na kompozycję wypowiedzi i relacje pomiędzy poszczególnymi jej segmentami (Wojtak 2004, s. 276–277).

W aspekcie poznawczym reportaż pokazuje ściśle określony wycinek rzeczywistości przy zmianie perspektyw oglądu, spowodowanej pokazaniem różnych punktów widzenia⁶. „Dramatyzm sytuacji ma się wyłaniać z cząstkowych obrazów, które są dziełem różnych podmiotów.” (Wojtak 2004, s. 289). Pragmatyka gatunku obejmuje podstawowe intencje⁷ autora, tj. chęć „wszechstronnego, szcze-

⁵ Pojęcie *stylu* charakteryzuje się niedookreślonością i polimorficznością, wynikającą z jego konceptualizacji w ramach różnych dyscyplin i nurtów badawczych. Dla genologii ważne jest pojęcie *stylu funkcjonalnego*, „który można dookreślać jako kategorię abstrakcyjną, nadrzędną w stosunku do gatunku i tekstu, stanowiącą jeden ze sposobów różnicowania się języka ogólnego (Wojtak 2019, s. 275). Na temat wykładników stylów polszczyzny por. np. *Przewodnik po stylistyce polskiej*, 1995, red. S. Gajda, Opole.

⁶ Punkt widzenia, obok tematyki, obrazu świata i systemu wartości, uważany jest za jeden z głównych elementów aspektu poznawczego wzorca gatunkowego. Więcej na temat punktu widzenia por. Bartmiński 1990.

⁷ Intencje nadawcy (potencjał illokucyjny) to istotny element aspektu pragmatycznego wzorca gatunkowego. Obejmują one zarówno illokucje główne, jak i subsydiarne (Żmudzki 1990). Reportaż w glottodydaktyce, obok realizowania intencji typowych dla tego gatunku w jego podstawowym kontekście życiowym (tzn. podstawowym zastosowaniach komunikacyjnych), służy także kształceniu kompetencji genologicznej, językowych i kulturowych cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego.

głowego, obrazowego i sugestywnego przedstawienia określonych faktów czy zdarzeń” w celu umożliwienia czytelnikowi sformułowania własnej opinii, zajęcia stanowiska czy podjęcia pewnych działań (Wojtak 2004, s. 296). W warstwie stylistycznej widoczna jest skala paradoksów⁸, którą charakteryzuje osłabiona szablonowość, subiektywizowana obiektywność (różne punkty widzenia), obrazowość (poglądowość wywodu, objaśnienia, egzemplifikacje, metafory i inne środki artystyczne). Stosowana jest leksyka środowiskowa lub specjalistyczna, dialogowość, stosowane cytaty (i cytaty w cytatach), publicystyczny konceptyzm, cząstkowe interferencje gatunkowe. Badaczka konkluduje, że styl reportażu przekracza swoje granice i nabiera coraz bardziej hybrydowego charakteru⁹ (Wojtak 2004, s. 296–303).

4. REPORTAŻ JAKO GATUNEK WYPOWIEDZI W GLOTTODYDAKTYCE

Cudzoziemcy uczący się języka polskiego, wśród szerokiego wachlarza gatunków użytkowych i artystycznych, na wyższych poziomach zaawansowania poznają również tak wymagające wypowiedzi, jak felieton, esej czy reportaż. Wymaganie stawiane obcokrajowcom dotyczą głównie kompetencji receptywnych, tzn. zrozumienia tekstu i intencji autora, a także uchwycenia wyznaczników gatunkowych wypowiedzi. Zapoznawanie uczących się z wzorcem gatunkowym reportażu warto zacząć od czytania mistrzowskich tekstów przykładowych, z jednoczesną próbą odszukania cech gatunkowych wypowiedzi.

Anna Seretny zauważa, że udział nauki o literaturze i wykorzystywania tekstów literackich na zajęciach uwarunkowany jest modelem kształcenia i potrzebami uczących się. Na krótkich kursach lektoratowych celem jest kształcenie językowe i socjokulturowe, oparte na ćwiczeniach leksykalnych, gramatycznych i komunikacyjnych. Na kursach długotrwałych i intensywnych, w tym na polonistykach i slawistykach zagranicznych, teksty literackie są uzupełnieniem kształcenia językowego; mają także na celu przekazanie uczącym się informacji o kulturze i obyczajach danego narodu, także zapoznanie ich z cechami epoki, gatunkami literackimi i sylwetkami autorów (Seretny 2006,

⁸ Skala paradoksów gatunków to pojęcie pochodzące z koncepcji Stefanii Skwarczyńskiej (1975, s. 178–182), które odnosi się do „biegunowych przeciwieństw”, charakterystycznych dla danego gatunku, np. dialogowość – monologowość, oficjalność – nieoficjalność, wypowiedź pisana – wypowiedź mówiona itd. W koncepcji M. Wojtak jest skala ta jest stosowana do opisu elastyczności wzorca (Wojtak 2004, s. 19–20).

⁹ Anna Węgrzyniakowa, uznając reportaż za gatunek obsługujący różne sfery komunikacji, nazywa go gatunkiem niegotowym, stale rozwijającym się, niemającym powszechnie uznanej definicji (Węgrzyniakowa 1993, s. 193).

s. 245–246)¹⁰. Intencje takie przyświecały m.in. autorkom dwóch tomów serii *Czytaj po polsku* (Smereczniak 2006; Frukacz 2016). Pierwszy z nich zawiera adaptację reportażu Ryszarda Kapuścińskiego *Wewnątrz góry lodowej* z tomu *Heban*, opracowaną przez Małgorzatę Smereczniak, drugi zawiera reportaż Jacka Hugo-Badera *Maską w stronę wiatru*, w opracowaniu Katarzyny Frukacz. Tekst R. Kapuścińskiego został opatrzony ćwiczeniami zgodnie z zasadami nauczania sprawności czytania ze zrozumieniem (ćwiczenia gramatyczne i leksykalne do wykonania przed czytaniem oraz ćwiczenia P/F, leksykalne, wybór informacyjny i leksykalny do wykonania po czytaniu) oraz sprawności pisania (tekst argumentacyjny, porady, opowiadanie, wywiad, ulotka reklamowa). Drugi przykład dodatkowo zawiera ćwiczenia sprawdzające zrozumienie i interpretację treści, pisanie poradnika, artykułu prasowego i opisu dnia oraz kształcenie sprawności mówienia. Reportaż jest w nich traktowany jako tekst literacki do nauczania języka polskiego jako obcego, kształcenia kompetencji komunikacyjnej i przekazywania treści historyczno-kulturowych.

Utwory/ fragmenty utworów mistrza polskiego reportażu Ryszarda Kapuścińskiego¹¹ są doskonałym przykładem tekstów atrakcyjnych w glottodydaktyce, także do omawiania w ujęciu genologicznym. Nazwisko słynnego reportażysty znane jest na całym świecie i wielu uczących się na zaawansowanych poziomach, w tym studentów zagranicznych polonistyk, zetknęło się już z utworami pisarza na kursach literatury polskiej. Postać Ryszarda Kapuścińskiego jako podróżnika i reportażysty obecna jest w takich podręcznikach glottodydaktycznych, jak *Kto czyta – nie błądzi*, autorstwa Anny Seretny i zbiorze *40 koncepcji dobrych lekcji*, opracowanym przez Agnieszkę Rabiej, Hannę Marczyńską i Beatę Zarębę. Świadczy to o popularności tego autora i gatunku w praktyce glottodydaktycznej.

Kapuściński opisuje wydarzenia ważne, ciekawe i prowokujące czytelnika do własnego komentarza. Z jego tekstów przebiera głęboka wiedza o historii i dziejach regionów, do których podróżował oraz ludzi, których spotkał w czasie swoich wędrówek. W wywiadach, dialogach, przytoczonych rozmowach obok bogactwa faktów, dat i danych statystycznych widoczny jest komentarz autorski, interpretacja z przywołaniem analogii historyczno-kulturowych, co w sumie umożliwia snucie prognoz i przewidywanie dalszego rozwoju wypadków. Erudycyjne, acz przystępnie sformułowane wypowiedzi implikują pytanie o sens dziejów, świata, życia ludzkiego (Strączek 2007, s. 7).

¹⁰ Por. Na temat doboru tekstów literackich w nauczaniu języka polskiego jako obcego, por. także artykuł Małgorzaty Świstowskiej, *Obecność tekstów prozy polskiej po 1989 r. w nauczaniu języka polskiego jako obcego – realia, potrzeby, problem wyboru*.

¹¹ Por. M. E. Sajenczuk, 2004, *Po polsku o sprawach świata. Teksty Ryszarda Kapuścińskiego w nauczaniu cudzoziemców*, w którym proza tytułowego reportażysty została potraktowana jako środek służący rozwijaniu kompetencji międzykulturowej, pozwalający uniknąć polonocentrycznej perspektywy w doborze tekstów literackich prezentowanych obcokrajowcom.

Fakt osobistego uczestnictwa nadawcy w opisywanych zdarzeniach jest bezpośrednio wyrażony już w pierwszych partiach wielu zbiorów reportażu pisarza. Przytoczmy początek *Imperium*:

Pińsk, 39

Moje pierwsze spotkanie z Imperium odbywa się przy moście łączącym miasteczko Pińsk z Południem świata. Jest koniec września. Wszędzie wojna. Płoną wioski, ludzie chowają się przed nalotami po rowach i lasach, gdzie mogą szukać ratunku. Na naszej drodze leżą zabite konie. Chcecie jechać dalej, radzi jakiś człowiek, musicie usunąć je na bok. Ile przy tym mitręgi, ile potu: martwe konie są bardzo ciężkie.

(Kapuściński 2002, s. 11)

Już w tym krótkim inicjalnym akapicie zarysowują się typowe cechy reportażu. Wypowiedź rozpoczyna tytuł, zasygnalizowany jest zarys problematyki. Pojawiają się nazwy miejsc, daty i fakty. Styl wypowiedzi wzbogacony zostaje o literacką obrazowość, przywoływane są słowa innych osób; przez tekst przeziernie komentarz odautorski. A oto inne przykłady, tym razem z pierwszych stron *Podróży z Herodotem*:

Do Benares przyjechaliśmy późnym wieczorem, właściwie już nocą. Miasto jakby nie miało przedmieść, które stopniowo przygotowują nas do spotkania z centrum, bo od razu z ciemnej, głuchej i pustej nocy wjeżdża się tam do jaskrawo oświetlonego, zatłoczonego i hałaśliwego śródmieścia. Dlaczego ci ludzie tak się tłoczą, gniją, wchodzą na siebie, skoro wokół centrum jest tyle wolnej przestrzeni, tyle miejsca dla wszystkich? Po wyjściu z autobusu poszedłem na spacer. Dotarłem do granicy Benares.

(Kapuściński 2004, s. 27)

Rozwinięcie historii to opis ciągu wydarzeń, z uwzględnieniem wypowiedzi ich uczestników lub świadków. W reportażu przytaczane są dialogi, fragmenty wywiadów, zapiski rozmów. Pokazują one różne punkty widzenia, są relacjami bezpośrednich świadków lub uczestników wydarzeń, uwiarygodniając i obiektywizując przedstawiane sytuacje. Popatrzmy na fragmenty pochodzące z utworu *Heban*, w których pisarz oddaje głos swoim bohaterom:

1. Hamad mówi mi, że ich poezja często opowiada o dramacie i zagładzie ich klanów, które idąc przez pustynię, nie zdołały już dotrzeć do studni. Taka tragiczna wędrówka trwa całe dni, nawet tygodnie. Najpierw padają owce i kozy. Mogą one wytrzymać bez wody tylko kilka dni. Potem przychodzi kolej na dzieci. – Potem dzieci – mówi, ale nic nie dodaje. Ani jak reagują matki i ojcowie, ani jak wyglądają pogrzeby. – Potem dzieci – powtarza i znowu milknie.

(Kapuściński 2003c, s. 219)

2. Pytam misjonarzy, jak wygląda ich praca, jakie mają problemy.
– To bardzo trudny teren – przyznaje ksiądz Johan. – Ci ludzie pytają nas, ilu jest bogów w naszej religii i czy mamy specjalnego boga od krów. Tłumaczymy im, że

Bóg jest tylko jeden. Są tym rozczarowani. Nasza religia jest lepsza, mówią, mamy specjalnego boga, który opiekuje się krowami. Krowy przecież są najważniejsze!

(Kapuściński 2003c, s. 162)

3. Dzisiaj mój przyjaciel, student nigeryjski Nizi Onyebuchi, powiedział mi: Nasz nowy przywódca generał Ironsi to człowiek nadnaturalny. Ktoś strzelał do niego i kula zmieniła lot, nawet nie dotykając generała.

(Kapuściński 2003c, s. 115)

W ciągu reportażu pisarza pojawiają się cytaty, fragmenty poezji i tekstów prasowych, wskazujące na analogie i paralele opisywanych wydarzeń ze zjawiskami historycznymi lub pochodzącymi z innych środowisk. Zawierają one często generalizacje, wskazują na uniwersalizm ludzkich losów, przypominają ponadczasowe prawdy i obserwacje, jakże aktualne również dzisiaj. Oto kilka przykładów:

1. Jest rzeczą zadziwiającą, w jak niezwykłym poczuciu bezpieczeństwa żyli ci wszyscy mieszkańcy najwyższych i średnich piętér społecznego gmachu w chwili, gdy wybuchła rewolucja; w całej naiwności ducha rozprawiają o cnotach ludu, o jego łagodności, przywiązaniu, o jego niewinnych uciechach, kiedy już wisi nad nimi rok 93: komiczny i straszny to widok. (*Tocqueville – Dawny ustrój i rewolucja. Tłum. A. Wolska*)

(Kapuściński 2003b, s. 101)

2. Ustrój, jaki nami rządzi, to połączenie starej nomenklatury, rekinów finansjery, fałszywych demokratów i KGB. Tego nie mogą nazwać demokracją – to wstrętna, nie mająca precedensu w historii hybryda, o której nie wiadomo, w jakim kierunku będzie się rozwijać... [ale] jeśli ten sojusz zwycięży, będą nas eksploatować nie przez 70, ale przez 170 lat. Aleksander Solżenicyn, 1992

(Kapuściński 2002, s. 6)

3. po niewielkiej uliczce
w małym miasteczku
pod kasztanowym baldachimem
biegnę sobie, wesołe dziecko,
ku miejscu, gdzie zginę.
Janusz A. Ichnatowicz

(Kapuściński 2007b, s. 5)

4. I [Herodot] uważnie, skrupulatnie rejestruje:

Kobiety u nich przebywają na rynku i handlują, a mężczyźni siedzą w domu i przędą... Ciężar noszą mężczyźni na głowie, kobiety na ramionach. (...) Żadna kobieta nie jest kapłanką na rzecz boga, ani bogini, ale mężczyźni są kapłanami wszystkich

bogów i bogiń. Żyć rodziców nie ma dla synów żadnego przymusu, jeżeli nie chcą, ale córki bezwarunkowo muszą to robić, choćby nie chciały...

(Kapuściński 2004, s. 103–104)

Końcowy segment reportażu, tj. rozwiązanie konfliktu, doskonale ilustrują ostatnie linijki utworu *Cesarz*. Tytuł ostatniej części, brzmiący *Rozpad*, zapowiada jego dramatyczne zakończenie. Sucha relacja wydarzeń, będąca epilogiem kariery tyrana i studium władzy, zamyka się w kilku krótkich akapitach:

Etiopia.

Hajle Sellasje nadal wierzy, że jest cesarzem Etiopii.

Addis Abeba 7 lutego 1975 (Agence France Presse). – Osadzony w pomieszczeniach starego, położonego na wzgórzach Addis Abeby pałacu Menelika Hajle Sellasje spędza ostatnie miesiące życia w otoczeniu swoich żołnierzy.

[...] Po drugiej stronie starego pałacu, w pobliżu budynku zajętego przez Hajle Sellasje, stoją inne pomieszczenia dawnego dworu, gdzie uwięzieni w piwnicach dostojnicy, dygnitarze i notable oczekują dalszego losu.

„The Ethiopian Herald”:

Addis Abeba 28.8.75 (ENA) – Wczoraj zmarł były cesarz Etiopii – Hajle Sellasje I. Przyczyną zgonu była niewydolność krążenia.

(Kapuściński 2003b, s. 151–153)

Kolejnym przykładem jest zakończenie tomu *Jeszcze dzień życia*, w którym za opisanymi faktami kryje się gorzki komentarz odautorski:

Na moście granicznym nad rzeką Cunene minister obrony Republiki Południowej Afryki – Pieter Botha, przyjmuje defiladę swojej armii powracającej z wojny. Mimo że wojsko przechodzi przez most w milczeniu, w okolicy jest wiele wrzawy i krzyku, albowiem w tym samym czasie towarzyszące dotąd białym jednostkom południowoafrykańskim oddziały FNLA i UNITA rzucają się tłumnie do rzeki i wplaw przepływają się na stronę Namibii. W czasie przeprawy tonie wielu ludzi. Ale wojna skończyła się, skończyła się frontowa demokracja i znowu obowiązuje prawo segregacji: przejście przez most jest tylko dla białych.

(Kapuściński 2007a, s. 139–140)

Analizując aspekt pragmatyczny wypowiedzi, zauważa się różne punkty widzenia, które pokazują szeroki obraz sytuacji i skłaniają czytelnika do własnej oceny, rozważań, konkluzji. Komentarz reportażysty jest wyrażany bezpośrednio lub implicytnie, ale to odbiorca ma dojść do określonych wniosków i ocenić opisywane wydarzenia. Tematyka, poruszane kwestie, przytaczane wydarzenia są ważne, mimo że dotyczą konkretnych sytuacji nabierają w reportażu wymiaru uniwersalnego, ponadczasowego, ogólnoludzkiego. Intencją autora reportażu jest chęć obiektywnego, wielopłaszczyznowego, szczegółowego, obrazowego i sugestywnego przedstawienia określonych zdarzeń w celu umożliwienia odbiorcy sformułowania własnej opinii lub podjęcia działań interwencyjnych. Cele, jakie

Ryszard Kapuściński stawia swoim wypowiedziom reportażowym, zostały przez niego jasno wysłowione we fragmencie pochodzącym z pracy *Autoportret reportera* (2003a):

Moją główną ambicją jest pokazać Europejczykom, że nasza mentalność jest bardzo eurocentryczna, że Europa, a raczej jej część, nie jest jedyna na świecie. Że Europa jest otoczona przez niezmierną i wciąż wzmagającą się różnorodność kultur, społeczeństw, religii i cywilizacji. Życie na planecie, na której jest coraz więcej wzajemnych powiązań, wymaga tej świadomości i dostosowania się do radykalnie nowych warunków globalnych.

(Kapuściński 2003a, s. 13)

Kapuścińskiego interesują biedne regiony świata, bo sam z takiego miejsca pochodził. Aby pokazać prawdziwy obraz opisywanych zjawisk i ludzi, wiele podróżował i spędzał dużo czasu w interesujących go miejscach. Mieszkał, jadł, żył razem z ludźmi, których starał się poznać i zrozumieć. Dzięki temu mógł uzyskać autentyczność prezentacji i pokazać prawdę o miejscach, ich mieszkańcach, problemach, tragediach. Stąd odbiorcy czytają o ubogich krajach afrykańskich, południowoamerykańskich, azjatyckich. Obrazy przedstawione w jego zbiorach reportaży zmuszają nas do zweryfikowania naszej europejskiej perspektywy szczęścia, dobrobytu, sprawiedliwości, naszego kanonu wartości i sposobu traktowania Innych/ Obcych.

Aspekt stylistyczny reportażu cechuje użycie różnych stylów funkcjonalnych. Oto przykłady ilustrujące odpowiednio:

a) styl urzędowy:

Komunikat Federalnego Rządu Wojskowego o śmierci byłego premiera Nigerii – sir Abubakara Tafawa Balewy:

„W piątek rano wieśniacy z okolic Otta w pobliżu Lagos donieśli, że znaleźli w buszu zwłoki, które przypominały Tafawa Balewę. Znajdowały się one w pozycji siedzącej, oparte plecami o drzewo. Ciało było okryte obszerną, białą galabiją, a u stóp leżała okrągła czapka. Jeszcze tego dnia przewieziono ciało specjalnym samolotem do rodzinnego miasta Bauchi (w Nigerii Środkowej). Oprócz pilota i radiooficera w samolocie znajdowali się tylko żołnierze. Ciało Tafawa Balewy zostało pochowane na cmentarzu muzułmańskim w obecności dużej grupy ludzi.”

(Kapuściński 2003c, s. 114–115)

b) styl potoczny:

– A ty z czego się śmiesz? – pyta ostro i podejrzliwie celnik. Zmroziło mnie. Władza jest powagą: w zetknięciu z władzą uśmiech jest nietaktem, dowodzi braku szacunku. Podobnie nie należy długo się wpatrywać w kogoś, kto ma władzę. Ale o tym wiedziałem już z wojska. Nasz kapral Jan Pokrywka karał każdego, kto mu się długo przyglądał. – Chodźcie tu do mnie! – wołał. – Czego wy się tak we mnie wpatrujecie? I za karę wysyłał do czyszczenia latryn.

Teraz zaczyna się. Zaczyna się otwieranie, odpinanie, rozsupływanie, wybebesza-

nie. Gmeranie, zanurzanie, wyciąganie, potrząsanie. A co to? A co tamto? A do czego to? A do czego tamto? A to? A sio? A owo? A ten? A tamten? A którądy? A po co? Najgorzej z książkami. Co za przekleństwo wieść jakąś książkę. (...) A już – nie daj Boże! – wieść książkę po angielsku. Dopiero zaczniesz się biegać, sprawdzanie, kartkowanie, czytanie.

(Kapuściński 2002, s. 31)

c) naukowy:

To, co uderza w tych dociekaniach [Herodota], to ich świecki charakter, w gruncie rzeczy – nieobecność sacrum i towarzyszącego mu zwykle podniosłego, namaszczonego języka. W tej historii bogowie nie są kimś nieosiągalnym, nieograniczonym, nadziemskim – dyskusja jest rzeczowa, toczy się wokół tematu, kto wymyślił bogów: Grecy czy Rzymianie? (Kapuściński 2004: 105) [...] Ale jeżeli przyjąć, że Herodot ma rację i że nie tylko bogowie, ale i cała kultura przyszły do Grecji (to jest do Europy) z Egiptu (to jest z Afryki), można będzie wówczas postawić tezę o niceuropejskich korzeniach kultury europejskiej.

(Kapuściński 2004, s. 107)

d) styl publicystyczny:

Jak pracuje Herodot?

To rasowy reporter: wędruje, patrzy, rozmawia, słucha, żeby później zanotować to, czego dowiedział się i zobaczył, lub żeby po prostu rzecz zapamiętać.

Jak podróżuje? Jeżeli łądem – to na koniu, osie lub mule, a najczęściej pieszo, a jeżeli wodą – na łodzi lub statku.

(Kapuściński 2004, s. 101)

Należy także wspomnieć o stosowaniu leksyki specjalistycznej dotyczącej opisywanego tematu. Jest ona związana z tematyką opisywanych wydarzeń. W *Podróżach z Herodotem* pojawia się wiele wyrazów typowych dla tekstów historycznych, w *Cesarzu i Imperium* – elementy leksyki charakterystycznej dla zagadnień politycznych.

Jeżeli nauczyciel języka polskiego jako obcego zdecyduje się na kształcenie produktywnej sprawności pisania reportażu, może znaleźć wskazówki w wyżej wspomnianej pozycji B. Surdej, A. Surdej *Ćwiczenia redakcyjne*. Zajęcia takie można prowadzić w grupach studentów kierunków humanistycznych, w tym na polonistykach zagranicznych. Pisanie wypowiedzi należy zacząć od znalezienia ciekawego, ważnego tematu. Można podsunąć uczącym się przykłady ciekawych wydarzeń, zjawisk lub procesów, które wywołują różne postawy, emocje, oceny, np. wizyta w schronisku dla zwierząt, akcja sprzątnięcia lasu czy obchody Dnia Ziemi. Następnie autor powinien zebrać jak najwięcej informacji i materiałów związanych z opisywanymi zdarzeniami. Ważna jest weryfikacja informacji w rozmowach z bohaterami i świadkami, dzięki której możliwe będzie uzyskanie obiektywizmu wynikającego z pokazania różnych subiektywnych

punktów widzenia. Należy zachęcić studentów do przeprowadzenia wywiadu z różnymi osobami, które uczestniczyły w wydarzeniach ale też z ekspertami, profesjonalistami, urzędnikami.

Iwona i Lech Cieślakowie, autorzy poradnika *Egzamin gimnazjalny. Jak to napisać?* słusznie zachęcają do zastanowienia się na adresatem reportażu i celu, jaki piszący chce osiągnąć, treściach, jakie chce przekazać i sposobie dotarcia do czytelnika – czy to drogą silnej argumentacji, czy raczej przez odwołanie się do jego emocji. Należy pamiętać o uwiarygodnieniu tekstu. Osiąga się je m.in. przez podawanie nazw miejscowości, imion nazwisk bohaterów, dat. Tematyka powinna być aktualna. Należy pamiętać, że w cytowanych wypowiedziach uczestników wydarzeń, świadków czy ekspertów mogą pojawić się wyrażenia i zwroty potoczne, emocjonalizmy, powiedzonka, niespełniające norm poprawności językowej. Reportażysta powinien także przedstawić swój punkt widzenia, wypowiadać się na opisywany temat, komentować przedstawiane wydarzenia. Autorzy poradnika dodają, że dla nadania tempa relacji i wywołania w czytelniku wrażenia obserwacji opisywanych wydarzeń reportaż może być napisany w czasie teraźniejszym. Przypominają też o nadaniu interesującego tytułu, który zachęci czytelników do zapoznania się z treścią wypowiedzi (Cieślak, Cieślak 2005, s. 90–91).

Kształceniu kompetencji genologicznej powinno towarzyszyć doskonale nie kompetencji komunikacyjnej i kulturowej. Na wszystkich etapach zapoznawania uczących się z wzorcem gatunkowym reportażu należy stosować różnorodne ćwiczenia mające na celu zarówno kształcenie historyczno-literackie i kulturowe, jak i językowe. Omawianiu aspektu strukturalnego mogą towarzyszyć zadania polegające na wyróżnianiu ramy tekstowej¹², poszczególnych segmentów wypowiedzi i zachodzących między nimi relacji (np. wyszukiwanie sygnałów początku i końca wypowiedzi, układanie akapitów w odpowiedniej kolejności, wyszukiwanie elementów spójności w tekście). Analiza aspektu pragmatycznego związana jest ze zrozumieniem uwikłań komunikacyjnych (wyróżnienie nadawcy i odbiorcy, ustalenie relacji między nimi, sytuacji nadawczo-odbiorczej), określeniem intencji i przesłania tekstu czy znalezieniem podstawowych zastosowań komunikacyjnych wypowiedzi. Wiele możliwości działań glottodydaktycznych dostarcza aspekt poznawczy. Nauczyciel może omawiać z uczącymi się tematykę wypowiedzi, obraz świata przedstawionego, system wartości, różne punkty widzenia opisywanego zagadnienia. Będzie tu także miejsce na kształtowanie kompetencji komunikacyjnych i kulturowych. Z kolei aspekt stylistyczny daje nieograniczone możliwości kształcenia językowego. Wypowiedzi reportażowe mogą stanowić podstawę do nauczania sprawności językowych: czytania ze zrozumieniem, pisania, mówienia, rozwijania sprawności mediacyjnych (np. tłumaczenia) i interakcyjnych (np. przeprowadzenie wywiadu). Można wykorzystać je do na-

¹² Na temat ramy tekstowej, sygnałów początku i końca, por. J. Łotman 2004 [oryginał 1970]; Mayenowa 1979.

uczania systemu języka (ćwiczenia leksykalne i gramatyczne, omawianie użytych środków językowych). Należy mieć przy tym świadomość, że wszystkie wyżej wymienione aspekty wzorca gatunkowego wzajemnie się warunkują i przenikają.

Działania redakcyjne najlepiej wykonywać w oparciu o poznane wcześniej wypowiedzi przykładowe, dzięki którym piszący uświadomi sobie zasadnicze elementy wzorca gatunkowego reportażu (we wszystkich wyżej wspomnianych aspektach). Mimo rozluźnionych reguł kompozycyjnych, z realizacji wzorca wynika pewien schemat, który warto zachować przy pisaniu własnych wypowiedzi. Jak wynika z powyższych rozważań, struktura wypowiedzi wykazująca osłabioną szablonowość; obejmuje tytuł, wstęp, nakreślenie opisywanej historii lub konfliktu, zakończenie z uwzględnieniem własnego komentarza lub propozycji działania.

Autor musi sam odpowiedzieć sobie na pytanie, jakie cele pragnie osiągnąć – czy jedynie informacyjne, czy też interwencyjne. Intencją wypowiedzi jest wywołanie refleksji u czytelnika i skłonienie go do zajęcia stanowiska w omawianej kwestii. Ważne jest zainspirowanie czytelników do własnych refleksji i opinii. W glottodydaktyce, obok typowej dla gatunki pragmatyki, celem tworzenia tekstu jest także wykształcenie umiejętności wykonania zadania i zredagowania określonej wypowiedzi gatunkowej. Pisanie reportażu jest ćwiczeniem dydaktycznym lub zadaniem testowym/ egzaminacyjnym. Dlatego też nie oczekujemy od uczących się propozycji rozwiązania opisywanych problemów, a raczej skłonienia odbiorcy do refleksji poprzez umiejętne nakreślenie istoty zjawisk w sposób zgodny z wymaganiami gatunkowymi i językowymi.

Tematyka wypowiedzi dotyczy wybranego wydarzenia czy problemu, które w dążeniu do obiektywizmu przedstawiane są z wielu różnych punktów widzenia. Autentyzm i wiarygodność potwierdzają m.in. fragmenty dokumentów oraz wywiady ze świadkami i ekspertami. Z tematyką opisywanych zjawisk wiąże się określony system wartości, sposób widzenia świata, rozumienia motywacji ludzkich działań i/lub chęć zmiany. Służyć temu może komentarz autorski, ocena wydarzenia i/lub podanie impulsu do działania.

W odniesieniu do szaty stylistycznej podkreślić należy możliwość stosowania zarówno elementów potocznych, jak i oficjalnych, z uwzględnieniem języka specjalistycznego (warto w tym przypadku zamieścić wyjaśnienia znaczenia terminów znanych tylko określonym kręgom użytkowników). Należy zachęcać uczących się do włączenia do tekstu cytatów, dialogów czy fragmentów dokumentów dla poparcia uniwersalności pewnych zjawisk czy ludzkich zachowań. Wypowiedź realizowana jest w stylu gatunku, z trudem poddającego się jednoznacznej opisowi. Ważna jest także zachęta do systematycznego czytania wypowiedzi mistrzów gatunku i autentycznych tekstów prasowych.

BIBLIOGRAFIA

- Bańko M. (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Bartmiński J., 1990, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, w: *Językowy obraz świata*, Lublin.
- Będkowska G., 2014, *Bękart literatury po polsku*, <https://web.archive.org/web/20171021164008/http://educover.pl/czasopismo/bekart-literatury-polsku/2/> [10.05.2022].
- Cieślak I., Cieślak L., 2005, *Egzamin gimnazjalny. Jak to napisać?*, Toruń.
- Dunaj B. (red.), 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa.
- Dunin-Dudkowska A., 2018, *Gatunki wypowiedzi w aspekcie glottodydaktycznym*, w: „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, 24, Łódź.
- Dunin-Dudkowska A., 2019, *The Cover Letter as a Genre of Speech in Teaching Polish as a Foreign Language*, w: „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, 25, Łódź.
- Dunin-Dudkowska A., 2020, *Recenzja jako gatunek wypowiedzi w glottodydaktyce polonistycznej*, w: M. Samborska, A. Piotrowicz (red.) *Kultura komunikacji w dydaktyce. Kultura Komunikacji Językowej* 6, Poznań.
- Dunin-Dudkowska A., 2021a, *Akademickie gatunki wypowiedzi w glottodydaktyce (na przykładzie artykułu naukowego)*, w: „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, 27, Łódź 2021.
- Dunin-Dudkowska A., 2021b, *Gratulacje jako gatunek wypowiedzi*, „PHILOLOGICA” LXXVIII, s. 35–46, Bratysława 2021.
- Dunin-Dudkowska A., 2021c, *Życzenia jako gatunek wypowiedzi w ujęciu glottodydaktycznym*, w: A. Roter-Bourkane, I. Wieczorek (red.), *Glottodydaktyka polonistyczna: strategie – wartości – wyzwania*, Poznań.
- Frukacz K. (oprac.), 2016, *Czytaj po polsku. Materiały pomocnicze do nauki języka polskiego jako obcego. Poziom zaawansowany C1/C2. Jacek Hugo-Bader „Maską w stronę wiatru”. Włodzimierz Nowak „Radiobudzik pani Mohs”*, T. 12, Katowice.
- Frukacz K., 2018, *Reportaż literacki w glottodydaktyce polonistycznej – prolegomena*, „Kwartalnik Polonicum”, 28/29.
- Gajda S., 2001, *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, w: J. Bartmiński (red.), *Encyklopedia języka polskiego*, Lublin, s. 255–256.
- Gajda S. (red.), 1995, *Przewodnik po stylistyce polskiej*, Opole.
- Janowska I., Lipińska E., Rabiej A., Seretny A., Turek P., 2016, *Programy nauczania języka polskiego jako obcego. Poziomy A1–C2*, Kraków.
- Jedliński R., 1984, *Gatunki publicystyczne w szkole średniej*, Warszawa.
- Kapuściński R., 2002, *Imperium*, Warszawa.
- Kapuściński R., 2003a, *Autoportret reportera*, wybór i wstęp K. Strączek, Kraków.
- Kapuściński R., 2003b, *Cesarz*, Warszawa.
- Kapuściński R., 2003c, *Heban*, Warszawa.
- Kapuściński R., 2004, *Podróże z Herodotem*, Kraków.
- Kapuściński R., 2007a, *Jeszcze dzień życia*, Warszawa.
- Kapuściński R., 2007b, *Rwący nurt historii. Zapiski o XX i XXI wieku*, wybór i wstęp K. Strączek, Kraków.
- Kuziak M., Rzepczyński S., 2005, *Jak pisać?*, Bielsko-Biała.
- Litwin J., 1995, *Potoczność w reportażu*, w: T. Ampel (red.), *O stylu poezji i prozy. Funkcje, kategorie, struktury*, Rzeszów.
- Łotman J., 2004 [oryg. 1070], *Rama jako element kompozycyjny tekstu*, w: J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska (red.), *Tekstologia. Część druga*, Lublin, s. 7–16.
- Mayenowa R., 1979, *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*, Wrocław.
- Rejter A., 2000, *Kształtowanie się gatunku reportażu podróżniczego w perspektywie stylistycznej i pragmatycznej*, Katowice.

- Sajenczuk M. E., 2004, *Po polsku o sprawach świata. Teksty Ryszarda Kapuścińskiego w nauczaniu cudzoziemców*, w: A. Dąbrowska (red.), *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. Materiały z międzynarodowej konferencji Stowarzyszenia „Bristol”*, Wrocław.
- Seretny A., 2006, *Nauka o literaturze i teksty literackie w dydaktyce języka polskiego jako obcego/ drugiego*, w: E. Lipińska, A. Seretny (red.), *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Seretny A., 2007, *Kto czyta – nie błądzi. Podręcznik do nauki języka polskiego. Ćwiczenia rozwijające sprawność czytania (B2, C1)*, Kraków.
- Skwarczyńska S., 1975, *Pomiędzy historią a teorią literatury*, Warszawa.
- Smereczniak M. (oprac.), 2006, *Ryszard Kapuściński „Wewnątrz góry lodowej”*, w: M. Czempka-Wewióra, M. Smereczniak (oprac.), *Czytaj po polsku. Materiały pomocnicze do nauki języka polskiego jako obcego. Poziom zaawansowany C1. Natasza Goerke „Paralele”, Ryszard Kapuściński „Wewnątrz góry lodowej”*, T. 6, Katowice.
- Strączek K., 2007, *Wstęp*, w: *Ryszard Kapuściński. Rwący nurt historii. Zapiski o XX i XXI wieku*, wybór i wstęp K. Strączek, Kraków.
- Surdej B., Surdej A., 2008, *Język polski. Ćwiczenia redakcyjne. Gimnazjum 1–3*, Warszawa.
- Szymczak M. (red.), 1986, *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa.
- Świstowska M., 2010, *Obecność tekstów prozy polskiej po 1989 r. w nauczaniu języka polskiego jako obcego – realia, potrzeby, problem wyboru*, w: „Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie polonistyczne cudzoziemców” 17, Łódź.
- Węgrzyniakowa A., *Reportaż*, w: *Leksykon szkolny. Gatunki paraliterackie, publicystyczne i użytkowe*, M. Pytosz (red.), Gorzów Wielkopolski.
- Wojtak M., 2004, *Gatunki prasowe*, Lublin.
- Wojtak M., 2019, *Wprowadzenie do genologii*, Lublin.
- Wolny K., 1991, *O poetyce współczesnego reportażu polskiego 1945–1985*, Rzeszów.
- Żmigrodzki P. (red.), 2012, *Wielki słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Żmudzki J., 1990, *Dynamika tekstu a jego struktura*, w: T. Dobrzyńska (red.), *Tekst w kontekście*, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 145–154.